

УДК 351.853

НЕТИПОВЕ ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯН ЩОДО ОБ'ЄКТІВ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ЛУТУГІНСЬКОГО РАЙОНУ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ОХОРОНИ

Васюк Ю.Л.

INNOVATIVE INFORMING CITIZENS ABOUT THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE LUTUGINO REGION TO ENSURE THEIR PROTECTION

Vasyuk Y.L.

У статті проведено аналіз здійснення охоронних заходів щодо об'єктів археологічної спадщини. Виявлено переваги та недоліки, що існують в означеній галузі на території інших держав та України. Проведено аналіз можливих альтернатив вирішення існуючої проблеми, на основі якого запропоновано модель нетипового інформування населення про культурне надбання району з метою забезпечення їх охорони.

Ключові слова: охоронні заходи, об'єкти археологічної спадщини, підвищення поінформованості, нетипове інформування.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку нашої держави дуже гостро постає проблема збереження як об'єктів культурної спадщини загалом, так і пам'яток археології зокрема. Дуже важливо створювати нове мистецтво, розвивати та підтримувати галузь культури, але обов'язком кожної нації є збереження того культурного надбання, що перейшло нам у спадок від минулих поколінь. Охорона об'єктів археологічної спадщини є обов'язком державних органів виконавчої влади, але в умовах складної економічної ситуації, що склалася в нашій країні, галузь культури переживає нехватку фінансування, через що забезпечення всіх передбачених законом засобів охорони археологічної спадщини (проведення паспортизації, встановлення охоронних дошок та охоронних знаків на об'єктах археологічної спадщини) не вбачається можливим. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку альтернативних шляхів вирішення означеної проблеми. На території Лутугинського району знаходиться 90 об'єктів археологічної спадщини, переважна більшість з яких – це кургани та курганні групи. Вони є об'єктами охорони культурної спадщини місцевого значення. Лише 17 з них мають паспорти (часів Радянського Союзу) і не мають встановлених охоронних дошок та охоронних знаків на цих об'єктах. Це являє собою проблему через те, що ставить під загрозу збереження об'єктів археологічної спадщини, бо вони не мають чіткої означеності на місцевості. Але проблема загострюється ще й простим нерозумінням місцевого населення історичного значення цих пам'яток та їхньої значущості для історії.

Аналіз останніх досліджень. Проблема охорони об'єктів культурного надбання існує не лише в Україні. Хоча для більшості розвинених держав на сьогоднішній день вона не актуальна. Цікавим, на нашу думку, є досвід вирішення її в країнах, що наближені до нас історично та територіально, а саме Росії та Польщі. В цих країнах система охорони культурної спадщини представлена на двох рівнях: державному (законодавчому) та громадському (або частково недержавному). Більш дієвим виявляється другий підхід, бо заснований не лише на засобах застереження, а й на засобах переконання. В Польщі - це історична реконструкція на пам'ятках археології. Наприклад, археологічний музей-заповідник, відновлене середньовічне городище (Grodzisko) - єдиний в Польщі об'єкт такого роду. Об'єктом керує Гданський археологічний музей, який також забезпечує туристичне обслуговування та організує інтеграційні зустрічі з молоддю, уроки «живої історії», гуляння, історичні вистави, прийоми та ювілеї й інші заходи. В Росії започатковано Фонд сприяння охороні пам'яток археології «Археологічне надбання», який регулярно проводить круглі столи, конференції, виставки, періодичні видання та яким започатковано премію в галузі охорони археологічного надбання Росії «Достояння поколінь». Цікаво до вирішення проблеми охорони природної спадщини підійшли у Франції, ще на початку 2000-х років. На Єлисейських полях туристами нещадно знищувались тюльпани, кожен прагнув зірвати хоча б квіточку для себе. Владою встановлювались попереджувальні знаки типу «Зривати заборонено», «Пошкодження карається законом», та зазначенням суми штрафів, навіть значних. Ніщо не допомагало, тоді уздовж периметру полей з певною періодичністю були встановлені охоронні знаки з інноваційним на той час написом «Ми дихаємо разом з вами», «В майбутньому ми теж хочемо мати дітей». Звертаючись до туристів від імені тюльпанів, здійснюючи вплив на свідомість, випадки пошкодження тюльпанів вдалося звести практично до нуля. Ці заходи стимулюють населення зберігати об'єкти археологічної спадщини (ОАС).

В Україні діяльність в сфері охорони ОАС представлена лише на законодавчому рівні, що, на нашу думку, є недостатнім і потребує пошуку альтернатив його вирішення.

Мета. Метою дослідження є створення засобу підвищення поінформованості населення щодо об'єктів археологічної спадщини задля забезпечення їх охорони.

Матеріали та результати дослідження. Законодавство України про охорону археологічної спадщини складається з Конституції України (254к/96-ВР), Земельного кодексу України (2768-14), Закону України «Про охорону культурної спадщини» (1805-14), міжнародних договорів України з питань охорони археологічної спадщини, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Закону та інших нормативно-правових актів України. Правова база у сфері охорони об'єктів культурної спадщини, законодавство, яке лежить в її основі, можна поділити на групи: 1) конституційне законодавство, провідна роль в якому належить Конституції України; 2) інше галузеве (земельне, адміністративне, цивільне тощо); 3) спеціальне законодавство як комплексна підгалузь законодавства, що регулює лише питання охорони об'єктів культурної спадщини в Україні. Ця підгалузь тільки формується як галузеве утворення. Центром її є Закон «Про охорону культурної спадщини»; міжнародне законодавство, ратифіковане в Україні.

Документом найвищої нормативної сили щодо сфери охорони культурної спадщини є Конституція України, де статтею 54 проголошується, що культурна спадщина охороняється законом, а держава вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які опинилися за її межами. Крім того, згідно зі статтею 66 Конституції України кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки [1].

Визначальне місце щодо регулювання охорони об'єктів культурної спадщини в Україні займають кодифікаційні акти, такі як:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-ПІ [2].

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-ІV в ст.13 якого зазначено, що «особа при здійсненні своїх прав зобов'язана утримуватися від дій, які могли б завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині», а також регулює питання щодо виявлення скарбу, що є пам'яткою історії та культури (ст. 343), викупу пам'ятки історії та культури (ст. 352) [3] та ін.

Центральним правовим актом, яким урегульовано питання охорони культурної спадщини, є Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000р. № 1805-ПІ, яким урегульовано правові, організаційні, соціальні та економічні

відносини у сфері охорони культурної спадщини, визначено державну систему охорони надбання та систему державних органів охорони спадщини [4]. Його доповнює Закон України «Про охорону археологічної спадщини» 18 березня 2004 р. № 1626-ІV, що регулює відносини, пов'язані з охороною археологічної спадщини України - невід'ємної частини культурної спадщини людства, вразливого і невідновлюваного джерела знань про історичне минуле, а також визначає права та обов'язки дослідників археологічної спадщини [5].

Частиною національного законодавства є Конвенція ЮНЕСКО 1972 р. «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини», стороною якої Україна є з 1988 р. У той же час не завжди в Україні повною мірою усвідомлюють важливість факту належності об'єкта історико-культурної спадщини до Списку ЮНЕСКО, а також пов'язані з цим зобов'язання держави [6].

Відповідно до існуючого законодавства охорона археологічної спадщини - комплекс заходів, що здійснюються відповідно до законодавства органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями, громадянами, спрямованих на ведення обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікацію, картографування, державну реєстрацію), захист, збереження, належне утримання, відповідне використання, консервацію, реставрацію, реабілітацію та музеєфікацію об'єктів археологічної спадщини, а також поширення знань про археологічну спадщину [4].

Відповідно об'єктами охорони археологічної спадщини є власне археологічні об'єкти культурної спадщини. Археологічні об'єкти першими уздовж XV–XVII століть нової ери історики все одно отримують із джерел матеріальних. Більша ж частина цих матеріальних свідочтв життя давніх людей прихована під товстими, або й не дуже, шарами землі, утвореними роками і століттями. Пам'ятки археології мають свою особливість. Вони становлять собою найдавніший сегмент історичної спадщини і тому, приховані під землею, частіше за інші зазнають руйнації внаслідок природних чи антропогенних чинників. Частину пам'яток археології вже виявлено. Вони стоять на обліку в органах охорони, їхній стан регулярно перевіряється, на них мають стояти спеціальні таблички. У зв'язку із недостатнім фінансуванням галузі охорони культурної спадщини виконання усіх передбачених законом заходів є проблематичним, тому необхідним є пошук альтернатив вирішення означеної проблеми.

Ідея вирішення проблеми: створити засіб інформування населення щодо ОАС, який буде засновано не лише на засобах примусу, а й на засобах переконання.

Для того щоб ефективно вирішити проблему охорони археологічної спадщини, необхідно знати інтереси всіх зацікавлених сторін:

Громадяни, що здійснюють несанкціоновані розкопки курганів. Відомо, що пам'ятки археології руйнуються не лише внаслідок господарської діяльності, а й свідомо, з метою отримання матеріальних знахідок. Як не дивно, але всупереч загальнопоширеній думці, у степових курганах рідко знаходять золото чи коштовні вироби. Частіше похованого накривали накидкою, а до могили клали пару глечиків із їжею, мідний ніж або шило, дерев'яний лук зі стрілами. Тобто можна практично стовідсотково стверджувати, що розривши курган, місцеві охочі до скарбів будуть розчаровані, не знайшовши у кургані того, що шукали. Але пам'ятки після їхніх візитів будуть уже безповоротно зруйновані. Отримання повної інформації надасть змогу не лише запобігти випадкам руйнування курганів, а й запобігти даній категорії людей порушити закон. Їхній інтерес полягає в доступності повної та достовірної інформації про ОАС.

Громадяни, що прагнуть отримати земельну ділянку у власність. Візуально кургани становлять собою округлі або овальні пагорби заввишки від десятків сантиметрів до декількох метрів, а деякі з них уже зовсім непомітні на поверхні. Тому людина не завжди може визначити наявність таких об'єктів візуально («на око»). Процедура розробки проекту для оформлення земельної ділянки у власність вимагає від громадян багато часу та коштів. Орган охорони культурної спадщини, як правило, погоджує проекти останнім, тому людина, не знаючи, що на земельній ділянці знаходиться пам'ятка археології, несе марні затрати. Їхній інтерес – це означеність ОАС на місцевості.

Місцеве населення – їхні інтереси зрозумілі

і полягають в зменшенні засміченості території та підвищенні поінформованості про історичне та культурне надбання рідного краю.

Держава – в особі місцевих органів охорони культурної спадщини зацікавленні в збереженні культурного надбання регіону для прийдешніх поколінь.

Задля успішного вирішення проблеми необхідно добрати критерії, які дозволять найбільш точно оцінити потреби всіх зацікавлених сторін. На наш погляд, це:

1. Задоволеність всіх інтересів зацікавлених сторін (ступінь впливу охоронних заходів, означеність ОАС на місцевості, доступність достовірної та повної інформації щодо ОАС, впорядкованість території ОАС).

2. Захват цільової аудиторії.

3. Термін дії заходів.

4. Витратність.

Після добору критеріїв слід визначити альтернативи вирішення проблеми охорони ОАС. Ними, на нашу думку, можуть бути:

A1. Інформаційні знаки з нетиповим (інноваційним) написом.

A2. Історична реконструкція.

A3. Створення спеціалізованого сайту.

A4. Реклама на телебаченні.

A5. Охоронні дошки та знаки встановленого зразка.

A6. Брошури, буклети, проспекти.

Для обрання кращої альтернативи вирішення проблеми охорони ОАС пропонується оцінити їх за критеріями, зазначеними раніше за 10-ти бальною шкалою.

Таблиця 1

Порівняння проектних альтернатив

№	Критерії	в/к	A1		A2		A3		A4		A5		A6	
1	Інтереси зацікавлених сторін	0,2	10	2	7	1,4	5	1	5	1	3	0,6	2	0,4
2	Цільова аудиторія	0,1	10	1	7	0,7	5	0,5	5	0,5	5	0,5	3	0,3
3	Термін дії	0,1	10	1	6	0,6	3	0,3	8	0,8	10	1	2	0,2
4	Витратність	0,6	8	4,8	1	0,6	3	1,8	2	1,2	3	1,8	3	1,8
Інтегральна оцінка			8,8		3,3		3,6		3,5		3,9		2,5	

З наведеної табл. 1 бачимо, що найбільший бал серед вищевикладених альтернатив має перша альтернатива, а саме створення та встановлення на ОАС інформаційних написів з нетиповим текстом. Звичайно, ґрунтовна діяльність з охорони ОАС потребує використання всіх вищезазначених альтернатив в комплексі, але в умовах складної економічної ситуації завданням територіальних органів охорони культурної спадщини є забезпечення ефективних дій з мінімальними витратами, тому

найбільш актуальним на сьогоднішній день є встановлення на ОАС інформаційних написів з нетиповим текстом.

Висновки. Звичайно, ґрунтовна діяльність з охорони ОАС потребує використання всіх вищезазначених альтернатив в комплексі, але в умовах складної економічної ситуації завданням територіальних органів охорони культурної спадщини є забезпечення ефективних дій з мінімальними витратами. Тому найбільш актуальним

на сьогоднішній день є встановлення на ОАС інформаційних написів, які завдяки нетиповому тексту зможуть не лише означити їх на місцевості, а й впливати на переконання громадян щодо важливості збереження культурного надбання та його історичного, сутнісного значення.

За умови успішного впровадження обраної альтернативи очікується отримати такі результати:

1. Означити ОАС на місцевості, що забезпечить їх безперервну охорону (вдень і вночі, протягом року).

2. Ефективно впливати на переконання цільової аудиторії щодо важливості збереження ОАС.

3. Зменшити засміченість прилеглих до ОАС територій.

4. Зберегти ОАС для майбутніх поколінь.

Додатковим ефектом може бути те, що означені заходи дадуть поштовх до розвитку туристсько-екскурсійної діяльності Лутугинського району.

Література

1. Конституція [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Земельний кодекс [Електронний ресурс]: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

3. Цивільний кодекс [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

4. Про охорону культурної спадщини [Електронний ресурс]: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

5. Про охорону археологічної спадщини [Електронний р/show/1626-15

6. Про охорону всесвітньої культурної спадщини та природної спадщини [Електронний ресурс]: Конвенція ЮНЕСКО, Міжнародний документ від 16.11.1972 – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_089

References

1. Constitution [electronic resource]: the Law of Ukraine 28.06.1996 № 254k/96-VR. - Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Land Code [electronic resource]: the Law of Ukraine 25.10.2001 № 2768-III-VR. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-143>

3. Civil Code [electronic resource]: the Law of Ukraine of 16.01.2003 № 435-IV-VR. - Mode of access: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-144>

4. On the protection of cultural heritage [electronic resource]: the Law of Ukraine of 08.06.2000 № 1805-III-

VR. - Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

5. On the protection of the archaeological heritage [electronic resource]: the Law of Ukraine 18.03.2004 № 1626-IV-VR. - Mode of access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1626-15>

6. On the Protection of the World Cultural Heritage and Natural Heritage [electronic resource]: UNESCO Convention, the International Instrument on 16/11/1972 - Mode of access: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_089

Васюк Ю.Л. НЕТИПИЧНОЕ ИНФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАН ПРО ОБЪЕКТЫ АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ЛУТУГИНСКОГО РАЙОНА С ЦЕЛЬЮ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИХ ОХРАНЫ.

В статье проведен анализ осуществления охранных мероприятий относительно объектов археологического наследия. Выявлены преимущества и недостатки, существующие в указанной области на территории других государств и Украины. Проведен анализ возможных альтернатив решения существующей проблемы, на основе которого предложена модель нетипичного информирования населения о культурном достоянии района с целью обеспечения его сохранности.

Ключевые слова: охранные мероприятия, объекты археологического наследия, повышение осведомленности, нетипичное информирование.

Vasyuk Y.L. INNOVATIVE INFORMING CITIZENS ABOUT THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE LUTUGINO REGION TO ENSURE THEIR PROTECTION

The article analyzes the implementation of conservation measures concerning archaeological heritage. The advantages and disadvantages existing in this area in other states and Ukraine. The analysis of possible alternatives to solve the existing problems on the basis of which a model of an atypical public awareness of the cultural heritage of the area in order to ensure its safety.

Keywords: security measures, the objects of archaeological heritage, awareness, unusual information.

Васюк Ю.Л. - слухачка магістратури державного управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Рецензент: **Медведєва О.М.** – д.т.н., доцент кафедри «Управління проектами та прикладної статистики» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Статья подана: 11.06.2013